

ОБРЯДОВИЙ ТА ЗВИЧАЄВИЙ ДІАЛЕКТНИЙ ТЕКСТ В УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті описано мовне втілення окремих обрядів календарного циклу та звичаїв, пов'язаних із ними, у діалектних текстах українських східнослобожанських говірок. Автор доводить, що в обрядових та звичаєвих діалектних текстах вербалізовано етнокультурну інформацію, характерну для певного ареалу. Центральними в цих текстах є номінації свят, реалій, характерних для окремих обрядів, магічних дій, що виконувалися всіма учасниками мовної спільноти чи родичами респондентів або самими оповідачами. Ритуальні дії зазвичай номіновано етнофраземами, що акумулюють у собі давню народну культуру.

Ключові слова: обрядовий текст, текстоцентризм, діалектний текст, східнослобожанські говірки, текстотека, етнофраземи.

В статье описано языковое воплощение отдельных обрядов календарного цикла и обычаев, связанных с ними, в диалектных текстах украинских восточнослобожанских говоров. Автор доказывает, что в обрядовых диалектных текстах вербализировано этнокультурную информацию, характерную для определенного ареала. Центральными в этих текстах есть номинации праздников, реалий, характерных для отдельных обрядов, магических действий, которые выполнялись всеми участниками языковой общности или родственниками респондентов или же рассказчиками. Ритуальные действия обычно номинированы этнофраземами, аккумулирующими в себе древнюю народную культуру.

Ключевые слова: обрядовый текст, текстоцентризм, диалектный текст, восточнослобожанские говоры, текстотека, этнофраземы.

This article describes the language implementation of specific calendar rituals and customs associated with them in the dialect texts of Ukrainian Eastern-Slobozhanian dialects. The author proves that ethnocultural information specific to a particular area is verbalized in dialect texts. Dialect text is regarded as a cultural phenomenon that represents a kind of lexical units used in the researched area. The central point in these texts is the names of holidays, realias specific to certain rituals, magical acts performed by all participants of linguistic community either by relatives of the respondents or by the narrator.

Texts with macrotheme «Trinity Holiday» represent series of ceremonies on the eve of the event and on Trinity, which can be the basis for selection of individual microtheme.

As Easter holidays and Trinity are regarded to be spiritual and bodily purification, the rituals included making amulets against the evil spirits, performing actions aimed at protecting the family from evil spirits. Plants were used for these purposes. For example, a sweetflag had magical properties to drive off evil spirits, feather grass protected against witches, lovage was used to bathe girls with it to be loved by boys and by all people.

Ritual actions were usually represented by motivated, partly motivated and unmotivated combinations of words, most of them in the scientific literature usually referred to ethnophrasemes that accumulate long folk culture. Temporal contrast «now – before» is marked by positive feedback to the ancestors and condemning the time when it was forbidden to celebrate Easter and Trinity as a consequence of the general decrease of knowledge about people's culture and Christian faith.

Key words: ceremonial text, dialect text, Eastern-Slobozhanian dialects, ethnophrasem, textocentrism, text library.

Текстоцентризм, що стрімко ввійшов у практику діалектологічних студій, наразі певною мірою визначає особливості аналізу й методикою вивчення лінгвістичних одиниць. У наш час учені студіюють питання методології дослідження діалектних текстів [1], вирішують проблеми тексту як джерела інформації про фонетичні, морфологічні, лексичні чи синтаксичні риси окремих говірок [2], оцінюють інформаційний потенціал згаданої діалектної субстанції [4, 5], розглядають текст у світлі когнітивно-дискурсивної парадигми в лінгвістиці [3] та ін. Актуальним залишається питання про риси діалектних текстів, у яких передано послідовність обрядових та звичаєвих дій певного ареалу, хоч цю проблематику порушено в працях В. Конобродської [6], М. Лесюка [7], Н. Хобзей [8], Т. Ястремської [10] та інших учених.

Діалектні тексти, у яких репрезентовано обряд, звичай чи їхні складники, привертають увагу вчених передусім своєю інформацією, зв'язком з духовною культурою ареалу, у якому записаний текст, здатністю до просторової варіативності. Сучасні тексти згаданої тематики – це зазвичай спогади інформантів, які народилися у 20-их (30-их) рр. ХХ ст. (зрідка – пізніше), про дитинство чи юність, коли респонденти були учасниками чи свідками зазначених обрядових чи звичаєвих дій. Окремі звичаї пізнані діалектоносіями пізніше. Загалом у спогадах оповідач апелює до батька, матері, частіше – бабусі чи дідуся, які розповідали про аналізовані ритуальні дії чи привчали їх дотримуватися. Діалектний текст цієї тематики прийнято розглядати як культурний феномен, що репрезентує своєрідні лексичні одиниці, поширені в досліджуваному ареалі.

Мета статті – описати мовне втілення окремих обрядів календарного циклу та звичаїв, пов'язаних із ними, у діалектних текстах українських східнословобожанських говірок.

Низкою магічних дій позначена підготовка до свята Великодня. Зокрема засвідчено сполучення **відправляти страсті, випалювати хрест на сволиці**: *'веч'єром ѱ 'церкв'і в'ідпраў'л'айуц':а ст'раст'і // л'уди / їшоўши з 'церкви /*

намагалис' донести додому ст'расну с'в'іч'ку так / щоб вона не^н погасла // п'ламйам ц'і'йейі с'в'іч'ки ви^нпал'ували хрест у хат'і на **сволоц'і** / щоб неч'іст' хату ми^ннала // (Записано від Іванієнко Варвари Яківни, 1919 р. н., с. Олексіївка, Перевальський р-н) [УСГ, с. 257].

Магічні дії, характерні для страсного тижня, розпочиналися зі свята Благовіщення, коли **благовіщенську проскуру змішували із землею, сіяли по вуглах ниви, заривали в землю: тоу'ч'ену благо'в'іш'ч'ен'с'ку проскуру зм'ішуйут' з зе^нм'лейу і с'іят' по ч'отир'ох ву'глах ниви дл'а того / ш'ч'об дожд' не^н об'ходи'є ниви // благо'в'іш'ч'ен'с'ку проскуру зарив'айут' у земл'у / ш'ч'об град не^н поби'є по с'єву // хворому на пропасниц'у да'йут' йак л'і'карство // усе / ш'ч'о родив'ц':а у цей ден' / буде погано рос'ти // благо'в'існе йа'це п'ід к'воч'ку не^н кла'дут' // Бог благосло'л' айє ўсе рос'ти ў цей ден'** (Записано від Булаєнко Євгенії Іванівни, 1935 р. н., м. Попасна, Попаснянський р-н) [УСГ, с. 294].

Мікротема «Чистий Четвер» репрезентована етнофреземами **свічка дванадцяти страстей, відправляти страсті, викидати дванадцять сухих полін: мо'ї бат'ки в'іри'єли / шо о'собен:о ве^нлику |силу |має с'в'іч'ка / йа'ка гор'іла дванад'цят' страстей / з року ў р'ік // у Ч'истий Ч'ет'вер / коли у ц'еркв'і в'ідпра'л'айу'ц':а ст'раст'і / господин'і вики^ндали на гор'іш'ч'є дванад'ц'ят' сухих пол'ін / щоб паска не за'палас'а // ў цей ден' н'іч'ого не^н ро'били** (Записано від Іванієнко Варвари Яківни, 1919 р. н., с. Танюшівка, Новопсковський р-н) [УСГ, с. 257].

Духовне й тілесне очищення в Чистий Четвер лексикалізовано сполученнями **варити навар, змивати гріхи та хвороби: ў нашому се^нл'і йє обр'а'д'овий празник йак Пасха // припа'дає вона заўж'ди на не^нд'іл'у // з се^нре^нди на ч'єт'вер т'реба ўс'тати та умиватис'а / та не^н просто ў во'д'і / а варили з р'ізних тра'є на'вари // цим |самим се^нл'ани зми'вали гр'іхи та хворобу // с'л'ідуйуч'ій ден' бу'є п'іятниец'а / це страш'на п'іятниец'а // ў цей ден' не^нл'з'а н'іч'ого ро'бити /**

н'іч'ім заїматис'а // пот'ім у суботу готуєц'а нек'ти пасху / розк'рашувати / йа'йеч'ка к'расити // уно'чі ўс'і йшли с'в'атити пасху // пот'ім ўран'ці йшли на кладби'ш'ч'е поми'нати умерших // ч'ере'з не'д'іл'у була К'расна Горка / а во:б'ш'ч'е проводи Пасхи // (Записано від Чумака Олексія Тимофійовича, 1935 р. н., с. Козарик, Трійцький р-н) [УСГ, с. 418].

Діалектні тексти відтворюють також послідовність приготування солі до великоднього столу: ха'з'айки / разом з і'ншої роботої / готували сол' до вели'кодн'ого стола // во'ни брали з'рудку сол'і / загор'тали й'йі у т'р'анку і ло'жили ў п'іч' // ко'ли т'р'анка згор'ит' / сол' зби'є'рали і бере'гли до Вели'кодн'а // зранку на Великден' / ко'ли п'рийдут' ўс'і з ц'еркви і с'адут' за ст'іл розго'л'атис' / гост'подар ло'жиў ц'у с'іл' на хл'і'бину і ўсе це с'тавиў п'ід обра'зами // ц'у с'іл' збер'ігали і да'вали худоб'і при хво'робах ш'лунку // (Записано від Іванієнко Варвари Яківни, 1919 р. н., с. Танюшівка, Новопоксовський р-н) [УСГ, с. 257].

Текстотека макротема «свято Трійці» репрезентує послідовність обрядових дій у переддень цієї події та під час Зелених свят, що може бути підставою для виділення мікротем «переддень свята Трійці», «свято Трійці». Це засвідчено переліком дій, що були обов'язковими в суботу й неділю, зокрема: хо'дити босими по ро'сџі, соби'є'рат' (зби'рат'џ) т'рави (зе'лене), ла'мати в'єточ'ки (кле'чала): бабушка нас ўс'і'да з'вала сут'ра ў кле'чану суботу по ро'с'і поход'ит' боси'ми // то о'на ка'зала / шо ми здо'рови'ми по'том ц'ілії год' буде'мо / обиче'м то ми здо'роўя наби'є'ралис'а т'і'йєйу ро'со'йу / о'на нач'є йа'ка то це'л'єбна / то йа' помн'у // ну ми по шпори'шу л'у'били хо'дит' // у нас коло д'вору у'се ним зап'лете'не бу'ло / т'іки о'то до'рожка од х'в'іртки то витоптана / а так у'се / то ми по шпори'шу бос'а'ка воб'ш'че л'ітом л'у'били хо'дит' / так шо о'то йа' хара'шо помн'у / йак у суботу л'пере'д' троїцеї б'ігали по ро'с'і (Записано від Пронько Марії Трохимівни в с. Лисогорівка Новопоксовського р-ну).

Оскільки назва ритуальної дії, крім того, що цей процес має магичні властивості, нічим не відрізняється від загальноновживаного найменування дії, то члени такого сполучення слів можуть легко взаємозамінюватися, окремі складники вислову опускатися, напр.: *хо' дити* ¹*босими по ро' с'ї* – ¹*б'їгати по ро' с'ї*.

В аналізованих сполученнях слів субститууюватися можуть не тільки дієслова, але й іменники, які відтворюють реалемний план свята Трійці. Це найчастіше загальноновживані чи спеціалізовані найменування: *шче ми ж хо' дили соби^е'рат'* *у' с'ак'ї т'рави* // *то* ¹*бабушка нас ус'ї да* ¹*брала с:о' бої* / *шоб ми* ¹*тоже у'ч'илис'*; *о' то на т'ройціу* / *ми зе'^лене зби'рали хо' дили* (Записано від Пронько Марії Трохимівни в с. Лисогорівка Новопокровського району). У говірках Черкащини помічаємо частіше вживання спеціалізованої назви *к'л'еч'ін:а* (*к'л'еч'ін:у*): *А зе'^лен'ї св'ат'к'и* // *це ж ни' д'їл'їа зе'^лена/ це ід'у'мо* ¹*пирид тим же о' паси'мо ко'рови* / *нал'а'маймо к'л'еч'ін'ї:у в по'саці ж* [Говірки, с. 476].

Лексико-семантичне поле найменувань *Кле'ч'ана не' д'їл'їа*, *Зе'лена не' д'їл'їа*, *Зе'лен'ї с'їв'а'та* (*с'їв'ат'ки*) (пор.: *зе'^лен'її с'їв'ета* [УГПЗН, с. 21], *Ру'сал'їа* [УЗГ, с. 38]) відображають темпоральний план обрядових дій і акцентують увагу на тому, що в їхній основі лежить язичницький культ дерева та квітів [9, с. 87]. Суботній день напередодні Трійці має назву *кле'^лч'ана* (*кле'^лч'ал'їна*) *су'бота* (пор.: у середньонадніпрянських говірках – *кле'^лч'ана су'бота* [Говірки, с. 476], у закарпатських говірках – *зе'лена су'бота* [УЗГ, с. 63], у говірках південно-західного наріччя – *за'душна су'бота* [УГПЗН, с. 30]).

Найменування дій *кв'їч':ати* ¹*хату*, *кв'їч':ати* ¹*дв'ір* у текстах конкретизовано у зв'язку з описом послідовності збирання *к'леч'ін'ї:а* чи окремих *кле'чал*, особливостей прикрашання хати та двору: *по'том шо ми р'вали* // *ла'мали* ¹*разн'ї* ¹*в'еточ'ки*; *ну а по'том при^еходили до'дому* / *то укра'шали дв'ір* *тим ус'їм і* ¹*хату* // ¹*помн'у* / *шо по* ¹*хат'ї*

у'то по до'л'іуц'і **розкла'дали** кру'гом **ч'аб'рец'** / то ме'н'і т'ройц'а ўс'і'да ч'абри'ц'ом **'пахне** // по'том дру'гими у'то **'ветками у дво'р'і укра'шали** / **'б'іл'а 'хати 'тикали** / **'коло х'в'іртки** / **'коло до'рожки** / ну та'ке // (Записано від Пронько Марії Трохимівни в с. Лисогорівка Новопокровського р-ну). Лексико-семантичне поле дії зі значенням 'розвішувати, розкладати в хаті, на подвір'ї, у господарських будівлях гілки дерев, спеціально зібране зілля з метою захисту від злих сил репрезентоване в українських східнослобожанських говірках також такими сполученнями: **'тикати к-в'і'чало, зе'лен' с'лати, тра'ву сте'л'ити, кле'ч'ало покла'дати, кле'чати ле'не'хою** [9, с. 88], у говірках південно-західного наріччя – **'майіти ус'о** [УГПЗН, с. 21]. У говірках Черкащини зафіксовано сполучення **зати'кати 'г'ілочки, за'копувати 'дериво: так це 'мати хо'дила нида'леко 'коло 'л'ісу пр'ам / 'ц'іле 'дериво / ти'пер то у во'рота зати'кайт' 'г'ілочки зи'лен' а 'мати бу'ло мо'їа п'р'амо 'дериво з'рубуйе / і зако'пайе в го'род' сто'їт' зи'лене** [Говірки 2013, с. 292], на Галичині – **ставити гілки берези, ставити березу** [ПЗН, с. 30].

Діалектний текст репрезентує спогади старожилів ареалу, у яких майже кожне дієслово має, крім загальномовного, зафіксованого в більшості лексикографічних праць значення, ще й додаткове, конотативне, пов'язане з магічними властивостями цих дій: **до зе'леної не'д'іл'і н'іл'з'а було кв'і'ч'ат' 'хату** // **а коли п'рйде зе'лена не'д'іл'а / йак на'носим ўс'акої 'зеле'н'і** // **пол ч'е'бре'ц'ом покрийем** // **'пахне** / **йак у сад'ку** // **понари'вайем 'ц'іл'і обе'ремки паи'н'і** і **о'то йак понаси'пайем / шоб ўс'ака 'неч'іст' не' во'дилас'** // (Записано від Голенко Лідії Петрівни, 1938 р. н. в с. Морозівка Міловського р-ну) [УСГ, с. 201].

До немотивованих назв із затемненою внутрішньою формою зараховуємо найменування **стреч'єн'а го'товити**, конкретизоване завдяки опису місця проведення обрядової дії,

вказівки на її незвичний характер та магічний зміст: *'йакоc' йа п'ішоу сво'йому би'ч'ку 'с'іна нако'сит' / а тут на Тройці'у 'надо ст'реч'єн':а го'товит' / і засти'лати у'с'у 'церкву / во'ни при'б'ігли і ска'зали / нам це 'Богом да'но / ш'ч'о ти при'шоу до нас // нако'сили 'с'іна / пороз'кла'дали по ўс'ї 'церкв'і 'с'іна // так йа заслу'жиў хвалу од'м' 'Бога //* (Записано від Чумака Олексія Тимофійовича, 1935 р. н., с. Козарик, Тройцький р-н) [УСГ, с. 418].

Під час святкування Трійці особливого значення надавалося таким травам, як лепеха (вона мала магічні властивості відганяти злих духів), ковила (берегла від відьом), любисток (у ньому купали дівчат, щоб їх любили парубки й усі люди). Це вербалізовано сполученням *любисток красти (ворувать): а шче ў нас бу'ло на Тройці'у / це йа 'тоже хара'шо 'помн'у / бо са'ма шче ма'ла 'б'ігала // хо'дили ми л'у'бисток вору'ват' // шчі'талос' у нас / шо 'нада ў н'іч'на Тройці'у у су'с'ід'їў л'у'бистка ук'расти // то 'нада бу'ло об'а'зат'є'л'но / шоб не' з'нали / но ко'н'єшно о'но ж до'гадувалис' / бо ўс'і ж хо'т'їли / а 'д'іти ко'н'єшно 'ч'ашче їшли на та'ке // ну 'вобичем їшли / йак сте'м'н'їло / шоб же не' 'видно бу'ло і де у су'с'ід'їў 'б'їл'а д'вору / ч'и 'даже ў дво'р'і / ну о'но ў дво'р'і шчі'талос' шче 'луч':е // т'реба бу'ло нар'ват' та'киї бу'кет'їк то'го л'у'бистку / но 'пере'д тим / йак зри'ват' / 'нада було зага'дат' же'лан'їє / і шоб о'но збу'лос' / то 'нада / шоб не' 'бач'или те'бе су'с'їди / йак ти ў них рвеш л'у'бисток // то ко'н'єшно воспом'ї нан'її 'поўно / бо са'мому ж ст'рашно / то ко'гос' бе'реш с:о'бойу / а то воб'шче 'ц'їлим кага'лом зби'ралис' / са'ма пон'ї'маєш / йак о'но 'тихо полу'ч'алос' / но 'ладно / о'то насм'ї'ємс'а / 'поки добе'р'емс'а до л'у'бистку / а то'д'і шче ї до'бавим / бо рвем / а в'ін же во'н'уч'її та'киї / йак рвеш / 'руки пови'мазуєм у тої сок / по'том шче 'ц'їлій ден' одми'ї'вайем тої 'запах // но же'лан'їє ж хо'т'їлос' зага'дат' (Записано від Пронько Марії Трохимівни в с. Лисогорівка Новопокровського р-ну).*

При описі обрядів у переддень Трійці порушено тему охорони сім'ї від злих духів, зокрема: *'помн'у шче / шо / бабушка / тикала кв'і чала по глу'хим уг'лам д'вору / о'сину / бо шчі'талос' / шо то шоб / в'ід'ми не" хо'дили // у'то та'кой / зеле"н'і ми так і не" ба'гато шоб / а це / помн'у* (Записано від Пронько Марії Трохимівни в с. Лисогорівка Новопсковського району). Практикування окремих дій, спрямованих на боротьбу з відьмами, отримало в ареалі назву *бе"ре"з'тисѠа в'ідѠом: а шче у нас / з'найеш йак / од в'і'д'ом бе"ре"з'тис' // з'нач'ит' у са'райі над од'в'ірком / в'ішали ну'ч'ок кови'ли с'і'дойі // з'найеш / тра'ва о'то та'ка / шо о'на йак цв'і'те / то та'ка ста'нови'ц':а / йак воло'сина с'і'да / о'на то'нен'ка / то / нада бу'ло тої ну'ч'ок нар'ват' / і над од'в'ірком у са'райі при'ч'і'пит'* / то шоб / в'ід'ма ко'рову / ноч':у не" до'йла // о'то так йа / помн'у // ну а так / о'но ж не" / дуже пр'і'ветствовало' / то не" так у'же і сохра'н'али // (Записано від Пронько Марії Трохимівни в с. Лисогорівка Новопсковського р-ну). У с. Горіхове Попаснянського району на Трійцю та на Івана Купала на вигоні закопували спеціально вирощений для цього будяк, через якого спочатку стрибали, а потім – його спалювали. У Галичині зафіксований обряд відзначення Зелених свят на лоні природи – *Зеленівка* [ГПЗН, с. 210].

Загалом діалектні обрядові та звичаєві тексти як спогади про минуле позначені темпоральним протиставленням «тепер – раніше»: *'бабушка ко / н'ешно ў / церкву ста'ралас' по'паст' / бо о'на то / в'еру'юшча бу'ла / ну о'но ми то шчас / но / саме ж о'б'ідне те / шо шчас при'ходиш / не" / знайеш / шо де ро'бит' / а / ран'ше о'на ўс'і п'разни'ки шос' ро'била / шос' / нада бу'ло так / і з'лаўно / шо з'нала / ко'ли йа'кш' п'разник там правос'лаўній* (Записано від Пронько Марії Трохимівни в с. Лисогорівка Новопсковського р-ну).

Отже, в обрядових і звичаєвих діалектних текстах вербалізовано етнокультурну інформацію, характерну для

певного ареалу. Центральними в цих текстах є номінації свят, реалій, характерних для окремих обрядів, магічних дій, що виконувалися всіма учасниками мовної спільноти чи родичами респондентів або самими оповідачами.

Оскільки свято Великодня й Трійці розглядали як час духовного та тілесного очищення людини, то ритуальні дії включали виготовлення оберегів від злих духів, проведення дій, спрямованих на охорону сім'ї від злих духів. Ритуальні дії зазвичай номіновано мотивованими, частково мотивованими та немотивованими сполученнями слів, більшість з яких у науковій літературі прийнято зараховувати до етнофразем, що акумулюють у собі давню народну культуру. Темпоральне протиставлення «тепер – раніше» позначене схвальними відгуками на адресу своїх предків і засудженням тих часів, коли відзначати Трійцю та Великдень заборонялося, що стало наслідком загального зниження знань про народну культуру і християнську віру.

Бібліографічні посилання

1. Аркушин Г. Л. Українські діалектні тексти (до питання методології) / Г. Л. Аркушин // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки : мовознавство. – Луцьк, 2011. – № 1. – С. 3–10.
2. Бігусяк М. В. Тексти як джерело дослідження говірок Івано-Франківщини : історіографія та перспективи розвитку / М. В. Бігусяк // Діалекти в синхронії та діахронії : текст як джерело лінгвістичних студій. – К., 2015. – С. 17–29.
3. Гороф'янюк І. В. Життєвий шлях подільського селянина в мовному втіленні / І. В. Гороф'янюк (на матеріалі автобіографічних текстів) // Діалекти в синхронії та діахронії : текст як джерело лінгвістичних студій. – К., 2015. – С. 83–92.
4. Гриценко П. Ю. Ідіолект і текст / П. Ю. Гриценко // Лінгвістика : об'єкт – стиль, мета – оцінка ; збірник наукових праць, присвячених 70-річчю від дня народження проф.

- С. Я. Єрмоленко. – К., 2007. – С. 21–41.
5. Гриценко П. Ю. Інформаційний простір діалектного тексту / П. Ю. Гриценко // Діалекти в синхронії та діахронії : текст як джерело лінгвістичних студій. – К., 2015. – С. 100–119.
  6. Конобродська В. Л. Поліський поховальний і поминальний обряди : етнолінгвістичні студії / В. Л. Конобродська. – Житомир : Полісся, 2007. – Т. I. – 356 с.
  7. Лесюк М. П. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району) : [монографія] / М. П. Лесюк. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008 – 328 с.
  8. Хобзей Н. Гуцульська міфологія : етнолінгвістичний словник / Наталя Хобзей. – Л., 2002. – 213 с.
  9. Царьова І. В. Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології східнословобожанських говірок : [монографія] / І. В. Царьова. – Дніпропетровськ : Інновація, 2015. – 258 с.
  10. Ястремська Т. Традиції гуцульського пастухування / Т. Ястремська. – Львів, 2008. – 424 с.

Джерела фактичного матеріалу

Говірки 2013 – Говірки Черкащини : збірник діалектних текстів / упор. Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. – Черкаси, 2013. – 878 с.

УГПЗН – Українські говірки південно-західного наріччя: тексти / упор. і автор передм. Н. М. Глібчук. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 238 с.

УЗГ – Українські закарпатські говірки : тексти / упор. та передм. О. Ф. Миголинець, О. Д. Пискач. – Ужгород : Ліра, 2004. – 400 с.

УСГ – Українські східнословобожанські говірки: сучасні діалектні тексти : навч. посіб. / упоряд. : К. Д. Глуховцева, В. В. Леснова, І. О. Ніколаєнко ; за ред. К. Д. Глуховцевої. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 424 с.